

**CELÂLEYN TEFSİRİNİN İSNADI
VE
el-MAHALLİ'NİN BAKARA SÜRESİNDEN
YAPTIĞI TEFSİRİ**

Doç. Dr Şükrü ARSLAN

Bilindiği üzere Celâluddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli (Öl. 791/1389-864/1459) "Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm" isimli bir tefsir kaleme almış, ancak tamamlayamadan âhiret âlemine irtihal etmiştir. Son derece kısa, özltü, kullanışlı ve faydalı olan bu tefsiri daha sonra talebesi Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûti (849/1445-911/1505) aynı ölçüler içerisinde tamamlamıştır. Celâluddin isimli iki müfessir tarafından yazıldığı için, "Tefsiru Celâleyn" ismiyle şöhret bulmuştur. Türkçe'mizde kısaca "Celâleyn Tefsiri" diye tanınmaktadır.

Yazıldığından itibaren büyük bir rağbet gören, çok okunan, elden ele dolaşan, zamanımızda bile çok tutulan ve ders kitabı olarak okutulan bu ünlü tefsirin isnadı, bazı kaynaklarda yanlış verilmiştir. Bu durum adigeçen tefsirin ünü ile hiç de mütenasip değildir.

Biz bu basit araştırmamızda, yanlışlığın nereden kaynaklandığını hangi kaynaklarda yanlış, hangilerinde doğru olarak yer aldığını tesbit etmeye çalışacağız. Gerçi ileride de görüleceği gibi söz konusu yanlışlığa bizden önce işaret edenler olmuştur. Bu husus tarafımızdan bilinmekle beraber biz konuyu biraz daha geniş olarak ele almayı ve özellikle Türkçe kaynaklardaki durumu tesbite çalışacağız. Bu çalışmamız sırasında el-Mahalli'nin Bakara sûresinden yapmış olduğu tefsirini aydınlığa çıkarma imkânı bulduk. Bundan büyük bir haz duyduğumuzu ifade etmek isteriz.

Yukarıda işaret edildiği gibi Tefsiru'l-Celâleyn iki müellif tarafından yazılmıştır. el-Kehf sûresinden Nas sûresine kadar olan ikinci kısım ve Fatiha sûresinin tefsiri Celâluddin el-Mahalli, el-Bakara sûresinden el-İsrâ sûresinin sonuna kadar olan birinci kısım ise Celâluddin es-Suyûti tarafından yazılmıştır. Hal böyle iken bazı kaynaklarda bu durum her nasılsa yanlış aksettirilerek el-Mahalli'nin yazdığı bölüm es-Suyûti'ye, es-Suyûti'nin yazdığı bölüm ise el-Mahalli'ye isnad edilmiştir.

Şimdi Celâleyn Tefsiri'nden başlayarak konunun kaynaklarda nasıl yer aldığını görelim: Adigeçen tefsirin yazma ve matbu nüshaları

incelendiğinde Celâluddîn el-Mahallî'nin eseri olan kısımda mukaddime türünden açıklayıcı bilgi görülmez. Bu durumu Celâleyn tefsirine hâşiye yazarlardan es-Sâvî şöyle izah eder: "Celâluddîn el-Mahallî el-Kehf sûresinden başlayan ikinci kısmı bitirdikten sonra birinci kısmın tefsirine başlamış, müelliflerin âdeti üzere hamdele ve salveyle de içeren bir mukaddime olmaksızın doğrudan "sûretu'l-Fatîha" diye başlamıştır. Adıgeçen hâşiye yazarına göre el-Mahallî eserini kısa ve öz tutmak için böyle yapmıştır¹.

Yerinde görüleceği gibi el-Mahallî sûrelerin tefsirinde alışılmamış bir sıra takip etmiştir. Mukaddime yazmayı es-Sâvî'nin dediği gibi ihtisar etmek için değil, takip ettiği sıra mukaddime yazmağa elverişli olmadığındanır. Böyle bir durumda tefsirini tamamladıktan sonra mukaddime yazmayı tasarlamış olması daha muhtemeldir. Nitekim günümüzde bu tür yazılar eser tamamlanuktan sonra yazılıyor fakat kitabın baş tarafında yer alıyor.

es-Suyûtî, Celâleyn tefsirine yazdığı ve el-Bakara sûresinden önce verdiği kısa mukaddimesinde şöyle der: "Bu, isteyenlerin şiddetle ihtiyaç duydukları Allame Celâluddîn el-Mahallî'nin Kur'an-ı Kerim Tefsirinin tekmilesidir ki el-Bakara sûresinin başından el-İsrâ sûresinin sonuna kadar olan kısmı ihtiva eder².

el-İsrâ sûresinin sonunda ise şöyle demektedir. Bu, Celâluddîn el-Mahallî'nin te'lif ettiği Kur'an-ı Kerim tefsirinin tekmilesinin sonudur³.

İleride görüleceği gibi Celâleyn tefsirinin yazma nüshalarından müracaat etme imkânı bulabildiklerimizin pek çoğunda el-Mahallî ve es-Suyûtî'nin yazdığı kısımlara işarette bulunduğu görülür. Meselâ Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde bulunan Damat İbrahim paşa 104, 243, Ayasofya 183, 185, Fatih 241, 242 numaralarında kayıtlı nüshalarda Kehf sûresinden önce "el-Mahallî'nin tefsiri" başlığı yer almaktadır. Ayrıca bir çok nüshada da el-Bakara sûresinden önce es-Suyûtî'nin ismi mezkurdür.

es-Suyûtî'nin yukarıya aldığımız ifadeleri ve biraz önce zikredilen yazma nüshalardaki kayıtlar adıgeçen tefsirin el-Bakara sûresinin başından el-İsrâ sûresinin sonuna kadar olan kısmının Celâluddîn es-Suyûtî'ye, el-Kehf sûresinden en-Nâs sûresinin sonuna

¹ Bkz. Hâşiyetu's-Sâvî Ala'l-Celâleyn, Matbaatu Dâri'l-Kutubi'l-Arabîyye, Tarihsiz, IV, 319

² Bkz., Adıgeçen Tefsir, s. 3; Krş. ez-Zehebî, M. Husayn, et-Tefsiru ve'l-Mufessirün, Dâru'l Kutubi'l-Hadîse 2. basım, 1976, I, 335.

³ Bkz., Tefsiru'l-Celâleyn, Matbaatu'l-Hâşimîyye, 1965, Dimaşk, s. 386 vd.

kadar olan ikinci kısmın ve Fatiha sûresinin tefsirinin ise Celâluddin el-Mahallî'ye ait olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca konu ile alakalı bilgi veren kaynakların bir çoğu bu durumu teyid etmektedirler. Celâleyn Tefsirine hâşiye yazarlardan Süleyman b. 'Umar el-Cemel (öl. 1204/1790) Fatiha sûresinin hâşiyesinin sonunda şöyle der: O "el-Mahallî "Kehf sûresinden Nâs sûresine kadar olan bölümü bitirdikten sonra birinci kısmın tefsirine başladı, Fatiha sûresini bitirdi fakat el-Bakara sûresine başlamadan vefat etti"⁴.

Diğer bir hâşiye yazarı es-Sâvî ise şöyle der: Fatiha sûresinin tefsirini tamamladıktan sonra Allah'ın rahmetine göçtü. Allahu Taâlâ bu tefsiri tamamlama işini Celâleddin es-Suyûtî'ye nasib etti. es-Suyûtî de el-Bakara sûresinden başladı el-İsrâ sûresinin sonunda bitirdi. es-Suyûtî, el-Mahallî'nin tefsirinin bir arada olması için Fatiha sûresinin tefsirini Nâs sûresinden sonraya aldı⁵.

Şimdi de bibliyografik kaynaklarda konunun nasıl yer aldığını görelim: Celâluddin el-Mahallî ve Celâluddin es-Suyûtî'nin özgeçmişinden bahseden kaynakların çoğu, Tefsiru'l-Celâleyn'in iki müellif tarafından yazıldığını belirtirler, fakat kimin hangi kısmı yazdığına temas etmezler. es-Suyûtî kendi özgeçmişini de kısa bir şekilde yazdığı el-Husnu'l-Muhâdara isimli esrinde el-Mahallî'nin tefsirini ikmal ettiğini zikretmiş fakat hangi kısmı yazdığını belirtmemiştir⁶.

Bir kısım kaynaklarda tafsilâta girilmeden kimin hangi kısmı yazdığına temas edilmştir.

İbnu'l-'Imâd "Şezeratu'z-Zeheb"inde ⁷ ed-Davûdî (öl. 945/1441) "Tabakatu'l-Müfessirin"inde⁸ her iki müfessirin yazdığı kısmı doğru olarak isnad etmişlerdir. Yukarıda da işaret edildiği gibi Celâleyn tefsirine hâşiye yazarlardan Süleyman el-Cemel⁹ ve es-Sâvî¹⁰ hâşiyelerinde yanlış anlamaya mahal bırakmayacak şekilde izahta bulunmuşlardır. Husayn ez-Zehebî Keşfu'z-Zunun'daki hatayı müdellel bir tarzda ortaya koymuş fakat Celâleyn tefsirinin yazma

⁴ Bkz., Adigeçen müellif, el-Futûhâtu'l-İlâhiyye, Mısır, tarihstz, IV, 626.

⁵ es-Sâvî, 'Ale'l-Celâleyn, IV, 320

⁶ Adigeçen eser, I, 157.

⁷ Adı geçen eser, Beyrût, 1979, VII, 303-304.

⁸ Adı geçen eser, Matba'atu'l-İstiklâlî'l-Kubrâ, 1972, I, 81.

⁹ el-Futûhâtu'l-İlâhiyye, I, 7 ve IV, 626.

¹⁰ es-Sâvî 'Alâ'l-Celâleyn, I, 5 ve III, 2, IV, 319.

nüşhalarına bakma ihtiyacı duymamıştır ki bu durum İslâm Ansiklopedisi için de geçerlidir. Zira İslâm Ansiklopedisi'nde sadece es-Suyûti'nin el-Bakara sûresinden önce yazdığı kısa mukaddimeden istifade ile yanlışlığa işaret edilmiş ve doğrusu verilmekle yetnilmiştir¹¹.

Diğer taraftan bazı kaynaklarda bahis konusu tefsirin isnadı yukarıda belirtilenin aksı olarak verilmiştir. Yani el-Mahallî'nin eseri es-Suyûti'ye, es-Suyûti'nin eseri el-Mahallî'ye atfedilmiştir.

Bu kaynakların başında Kâtip Çelebi'nin Keşfu'z-Zunûn'u gelir¹². Bağdat'lı İsmail Paşa Hediyetü'l-Arifin¹³, Ömer Nasuhi Bilmen Büyük Tefsir Tarihi¹⁴ nde Keşfu'z-Zunûn ile paralellik arz ederler. Mehmet Sofuoğlu da İmam Hatip liseeri için yazdığı Tefsir Dersleri¹⁵ kitabında ve İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde okuttuğu tefsir dersleri notları¹⁶ nda aynı bilgiyi verir. Fakat daha sonra kaleme aldığı "Tefsire Giriş"¹⁷ isimli kitabında önceki yanlışlığa işaret etmeksizin doğru olanı vermekte yetinir.

Ayrıca Kâtip Çelebi Fatıha sûresini es-Suyûti'nin tefsir ettiğini söylemiştir¹⁸. Bu önceki yanlışlığa bağlı olarak yapılan ikinci bir yanlışlıktır. Tabiiyle bu hata, Keşfu'z-Zunûn'a itimat ederek onun düştüğü hataya düşenlerin bazılarında da görülür.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla bu yanlışlık ilk olarak Kâtip Çelebi tarafından yapılmış, diğerleri de oradan almışlardır. Kâtip Çelebi'yi yanılta husus şu olabilir. Söz konusu tefsiri ilk önce kaleme alan el-Mahallî olduğuna göre birinci kısım onundur. Fatıha sûresini daha sonra tefsir etmek üzere el-bakara sûresinden başlamış el-İsrâ sûresinden sonrasına ömrü vefa etmemiş, geri kalanını ve Fatıha sûresinin tefsirini es-Suyûti tamamlamıştır. Tefsirlerin yazımında genel âdet bu olduğu için böyle düşünmenin akla uygun düşeceğini sanırız. Ayrıca ikinci bir neden de şu olabilir. Celâleddin es-Suyûti, el Mahallî'nin eserinin bir arada olması için Fatıha sûresinin tefsirini Nâs sûresinden sonraya almıştır. Bu durum yukarıdaki ihtimalin makul gelmesine yardımcı olmuştur. Kur'an-

¹¹ İslâm Ansiklopedisi, XI, 261.

¹² Adı geçen eser, I, 445.

¹³ Adı geçen eser, Maarif Matbaası, İstanbul, 1955, II, 202.

¹⁴ Adı geçen eser, İstanbul, 1974, II, 596.

¹⁵ Adı geçen Eser, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1962, s. 37.

¹⁶ Adı geçen eser, s. 307.

¹⁷ Adı geçen eser, Ünal Matbaası, s. 325.

¹⁸ Bkz., Keşfu'z-Zunûn, I, 445.

Kerim'in belli süre veya cüzlerini ele alıp müstakil eser yazarlar vardır ve çoktur. Fakat yazma nüshalarda bulduğumuz malumat bilinmeden el-Kehf süresinden başlamış gibi görülürse de el-Mahallî gibi Kur'an-ı Kerim'in yansından başlayarak tefsir yazana pek rastlanmaz. Yukarıda da ifade edildiği gibi Kâtip Çelebi, eseri doğru anlaşılacak şekilde inceleme imkânı bulamamış veya dikkatinden kaçmış olabilir. Müfessirlerin umumiyetle takip ettikleri örfü nazarı dikkate alarak böyle bir hataya düşmüş olması, diğer yazarlarında söz konusu bilgiyi Keşfu'z-Zunûn'dan ıktibas ettikleri, dolayısıyla aynı yanlışlığa düşmüş olmaları muhtemeldir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi bizden önce bu yanlışlığa temas edilmiştir. Gerek İslâm Ansiklopedisi'nde¹⁹ gerekse M. Huseyn ez-Zehabi'nin et-Tefsir vel Müfessirûn'unda²⁰ Keşfu'z-Zunûn'da yapılan bahis konusu yanlışlık belirtilmiştir. Bilhassa M. Huseyn ez-Zehabi konu üzerinde genişçe durur. Fakat her ikisinde de Keşfu'z-Zunûn dışında aynı yanlışlığa düşenlere temas edilmez. Sadece Keşfu'z-Zunûn'un yanlışlığı dile getirilir. Bizim görme imkânı bulamadığımız daha başkaları da bu konuya temas etmiş olabilirler.

Celâleyn tefsirinin yazma nüshaları üzerinde yaptığımız araştırmada tesbitlerimiz bizi yanıltmıyorsa bu güne kadar varlığından kimsenin haberdar olmadığı kısa ve kısmî de olsa bir eseri gün ışığına çıkarma imkânı bulduk. Her ne kadar bazı kaynaklarda el-Mahallî'nin bakara süresinin tefsirine başlamadığı belirtilmişse de Celâleyn tefsirinin Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde bulunan Fatih bölümü 242 ve 248 numaralı nüshalarda yer alan ifadelerden adı geçen müellifin el-Bakara süresinin tefsirine başladığı anlaşılmaktadır. Sözü edilen yazma nüshaların sonunda şöyle bir ifade mevcuttur: Bazı nüshalarda bulunan Şeyhu'l-İslâm el-Muhakkık Celâluddîn el-mahallî-Allah rahmet etsin- nın (el-Bakara süresinden) yaptığı tefsiridir²¹. Sonra "Hâzâ-Sûretu'l-Bakarati, Medeniyetun" başlığı verilmiş, arkasından adı geçen sürenin tefsirine geçilmiştir.

el-Mahallî'nin Bakara süresinden yaptığı tefsirinin Fathh 242 ve 248 numaralarda kayıtlı nüshalar birbirlerinden alınmadıkları gibi, aynı nüshadan da istinsah edilmemişlerdir. Her ikisinde de ayrı ayrı fazlalıkların bulunması ve diğer farklılıklar bunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum ise bizi el-Mahallî'nin Bakara süresinden yaptığı tefsirin daha fazla nüshasının bulunduğu

¹⁹ I.A. XI, 261.

²⁰ Bkz., Adı geçen eser, I, 234-236.

²¹ Bkz., Adı geçen nüsha, vrk. 342 b.

sonucuna götürmekte ve aynı zamanda söz konusu nüshaların mevsukiyetini artırmaktadır. Ayrıca 248 nolu nüshanın sonunda yer alan " Bu, Celâluddîn el-Mahallî'nin el-Yazısı ile bulunanın sonudur"²² ifadesi adigeçen tefsirin sıhhatünden şüphe etmeye mahal bırakmayacak kadar açıktır. Zira müellifin bizzat kendi el yazısından alındığını ortaya koymaktadır.

el-Mahallî'nin Bakara sûresinden yaptığı tefsiri es-Suyûti almamış, bu sûrenin tefsirine el-Mahallî'nin kaldığı yerden değil baştan başlamıştır. es-Suyûti 'nin niçin böyle yaptığını bilmemekteyiz. Bu hususu aydınlatacak bilgi de mevcut değildir. es-Suyûti'nin bunu görmemiş veya eline geçmemiş olması düşünülebilir. Ancak kanaatimizce bu çok zayıf bir ihtimaldir. Zira es-Suyûti, el-Mahallî'nin talebesidir ve hocasını yakından tanımış olmalıdır. Daha önce de belirtildiği üzere es-Suyûti el-Bakara sûresinden önce yazdığı isa mukaddimesinde şöyle der: "Bu, isteyenlerin şiddetle ihtiyaç duydukları Celâluddîn el-Mahallî tarafından telif edilen Kur'an-ı Kerim tefsirinin tekmilesidir"²³. Bu ifadeden es-Suyûti'nin tekmileyi yazmadan önce de el-Mahallî'nin tefsir ettiği kısmın bilindiği, okunduğu ve beğenildiği anlaşılmaktadır. Sözlerimizin başında temas edildiği gibi Celâleyn tefsiri büyük itibar görmüş tefsirlere dendir. Bu denli itibar görmesinin sebeplerinden biri hiç şüphesiz metodudur ve buradaki fazilet tamamen el-Mahallî'ye aittir. Zira es-Suyûti kendi tefsir ettiği kısımda el-Mahallî'nin metodunu aynen devam ettirmiştir. Bu ve benzeri durumlar es-Suyûti'nin hocasını ve eserini yakından tanıdığını, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde konuya vakıf olduğunu sergilemektedir. Hal böyle olmakla beraber eğer el-Mahallî'nin tefsir ettiği bölümler birbirinden ayrı müstakil cüzler halinde bulunuyordu da Bakara sûresi ile ilgili kısım es-Suyûti'nin eline geçmemişse bir şey denilemez. Fakat biraz önce ifade edildiği gibi bu çok zayıf bir ihtimaldir ve akla daha yakın olanı es-Suyûti'nin onu gördüğü halde sûreyi bölmek için almamış olmasıdır. Bakara sûresinin tamamına göre el-Mahallî'nin tefsir ettiği kısım yaklaşık dokuzda bir nisbetindedir. Ayrıca Suyûti'nin el-İsrâ sûresinin sonunda bulunan hatimesindeki ifadesine göre el-Mahallî'nin tefsirini ikmal ettiği zaman henüz yirmi bir yaşındadır. Yaşının çok genç olması onun biraz ihtiraslı olabileceğini düşünmemize neden olmaktadır ki Fatıha sûresinin tefsirini Nâs'dan sonraya almakla el-Mahallî'nin tefsir ettiği kısmın bir arada bulunmasını istemesi bu düşüncemizi kuvvetlendirici bir unsur olarak kabul edilebilir.

Yukarıda iyimser bir düşünce ile el-Mahallî'nin Bakara sûresinden yapmış olduğu tefsiri, çok zayıf bir ihtimal de olsa, es-

²² Adı geçen nüsha, vr. 176.

²³ Tefsiru'l-Celâleyn, Mektebetu'l-Hâşimiyye, Dımaşk, 1385, s.3.

Suyûti'nin görmemiş olabileceğinden bahsetmiştik. Fakat her iki müellifin söz konusu kısımına ilgili tefsirleri karşılaştırıldığı zaman, böyle bir ihtimalin söz konusu olmayacağı anlaşılmaktadır. Zira aralarındaki benzerlik, Suyûti'nin onu mutlaka görmüş olduğunu ortaya koyacak niteliktedir. Bu çalışmamızın sonunda verdiğimiz el-Mahalli'ye ait olan metin ile, es-Suyûti'nin Celâleyn tefsirindeki metni karşılaştırıldığı zaman görüleceği üzere, es-Suyûti, kimi yerde el-Mahalli'nin ifadesini aynen almış, kimi yerde bazı kelimeleri eklemek, çıkarmak veya değiştirmekle bazı tasarruflarda bulunmuş, kimi yerde ise el-Mahalli'den ayrılmıştır. Umumi olarak ele alındığında benzerlik oranının daha ağır bastığı söylenebilir.

Netice olarak denilebilir ki, es-Suyûti, el-Mahalli'nin söz konusu kısımına ilgili tefsiri üzerinde bazı tasarruflarda bulunmak istemiş onun için Bakara sûresinin tefsirine el-Mahalli'nin bıraktığı yerden değil, sûrenin başından başlamıştır. Ayrıca kendi eseri ile el-Mahalli'nin eserinin ayrı ayrı olmasını ve bunun bilinmesini arzu etmiş ve bu arzusunu fiili olarak da göstermiştir.

el-Mahalli'nin Bakara sûresinden yaptığı tefsirinin Celâleyn tefsirinin bütün nüshalarında yer almayıp bazı nüshalarda bulunmasına gelince bu, şu şekilde izah edilebilir: es-Suyûti, el-Mahalli'nin Bakara sûresinden tefsir ettiği kısmı almayarak kendisi adigeçen sûrenin tefsirine baştan başlamıştır. Bu durumda Celâleyn tefsirinin bir kaç haric çoğu es-Suyûti'nin müellif nüshasından veya ondan istinsah edilmiş nüshalardan alınmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Onun için de müstensihler, el-Mahalli'nin el-Bakara sûresi ile ilgili tefsirini görmemiş olabilirler. Nitekim Damat İbrahim Paşa Kitaplığı 104 numarada kayıtlı bulunan ve ketebesinde Muhammed b. Abdillah el-Hanefî tarafından H. 958 tarihinde istinsah edildiği belirtilen nüshanın müellif nüshası ile karşılaştırıldığı kayıtlıdır. Diğer taraftan görmüş olsalar da fazlalık ve tekrar olacağından onu almamış da olabilirler. Elimizde es-Suyûti daha hayatta iken istinsah edilmiş nüshaların bulunması bu tahminimizi teyid etmektedir²⁴.

Görebildiğimiz kadarıyla söz konusu tefsirin isnadını doğru olarak veren kaynakların hepsinde el-Mahalli'nin el-Kehf sûresinden başlayarak Nâs sûresine kadar olan kısmı, sonra Fatıha'yı tefsir ettiği, el-Bakara sûresinin tefsirine başlamadan vefat ettiği mezkûrdur. el-Bakara sûresinin tefsirine başladığı veya ne kadarını tefsir ettiği hakkında malumat bulunamamıştır.

Fatih kütüphanesi 242 ve 248 nolu nüshalar bu hususa açıklık

²⁴ Meselâ Ayasofya 183 nolu nüshanın hicri 876 da istinsah edildiği kayıtlıdır.

kazandırmışlardır. Adigeçen nüshalarda yer alan bilgiye göre el-Mahallî sûrelerin tefsirini şu sıra ile yapmıştır: er-Rahman sûresinden başlamış Nâs sûresine kadar tefsir etmiş, sonra Yâsin sûresinden başlamış el-Kamer sûresine kadar gelmiş, arkasından Meryem sûresinden Fâtır sûresine kadar, sonra sıra ile Kehf ve Fatıha'yı tefsir etmiş, el-bakara sûresine başlamış, 36. âyete kadar gelebilmiştir²⁵.

el-Mahallî'nin niçin Fatıha ve el-Bakara sûresinden değil de Rahman sûresinden başlayarak yukarıda belirtilen sırayı takip ettiği bizce maçhuldür. Zira kendisinden bir açıklama gelmemiştir. Ayrıca bu hususu aydınlatacak başka bilgiye de sahip değiliz. müracaat edilen kaynaklarda herhangi bir açıklama bulunamamıştır. Ancak biz bir tahminde bulunabiliriz. Şöyle ki: Pek çok müfessir gibi el-Mahallî'de tefsirine başlamadan önce Kur'an-ı Kerim'in tamamını tefsir edip bitirememesi endişesi taşıyabilir. Onun için de yine pek çok âlimin yaptığı gibi sadece belli sûreleri tefsir etmek istemiş olabilir ki kanaatimizce bu kuvvetle muhtemeldir. Fakat her defasında başladığı kısmı bitirdikçe yeni sûrelerin tefsirine geçmiş, nihayet Kur'an-ı Kerim'in yarısını tefsir ettikten sonra baştan başlamış olabilir. Ne yazık ki korktuğuna uğramıştır diyebiliriz.

Celâleyn tefsiri'nin istinsah tarihleri genellikle hicri 856 ile 1150 arasında değişen 45 adet yazma nüshası üzerinde yaptığımız incelemede kırk nüshanın es-Suyûti tarafından tertiplendiği şekli koruduğu, beşinde ise mushafın tertebine bağlı kalındığı görülmüştür. Bu sonuncular tehzibli ve itina ile yazılmışlardır. Büyük bir ihtimalle sultan veya makam, mevki sahibi biri için istinsah edilmiş olmalıdırlar. Onun için de orijinalindeki tertibi terkederek mushaftaki tertip üzere yazılmış olduklarını tahmin ediyoruz.

Elimizde bulunan matbu Celâleyn tefsirlerinin bir kısmında Fatıha sûresi orijinalinde olduğu gibi Nâs sûresinden sonraya konulmuştur. Bu değişiklik yayıncılar tarafından yapılmış olmalıdır. Nitekim bahis konusu tefsirin Mektebet ve Matbaat el-Meşhedî'l-Huseynî baskısına zeyl yazan Ali Muhammed ed-Debbag şöyle der: Mushafın tertibine uyarak Fatıha sûresinin tefsirini buraya (başa) koyduk. Tefsirin aslında ise Nâs sûresinden sonra idi²⁶

Sözü edilen baskıda es-Suyûti'nin Bakara sûresinden önce yazdığı mukaddime Fatıha sûresinden önceye konulmuştur. Dolayısı ile Fatıha sûresinin tefsiri es-Suyûti tarafından yazılmış gibi bir durum alınmıştır.

²⁵ Adı geçen nüshalar, vrk. 345, 176.

²⁶ Bkz. Tefsiru'l-Celâleyn, hamis no. 1, Mektebet ve Matba'at el-Meşhedî'l-Huseynî, Mısır, tarihsiz, s.2.

Cemel ve es-Sâvi hâşiyelerinde Fatıha sûresi el-Bakara sûresinden önce değil, es-Suyûtî'nin tertiblediği üzere Nâs sûresinden sonraya konulmuştur.

Gerek el-Mahalli gerekse es-Suyûtî besmeleyi tefsir etmemişlerdir²⁷. Cemal hâşiyesi sahibine göre besmelenin adigeçen müelliflerce tefsir edilmeyişi bir kasıt veya sehiv sonucu değil, şöhretinden dolayıdır²⁸.

el-Mahallî'nin el-Bakara sûresinden yapmış olduğu tefsirini nüsha farklarıyla beraber aşağıda veriyoruz.

Sözû edilen nüshaların her ikisinde de ketebe yoktur. Müstensihleri ve istınsah tarihleri meçhuldür. Dolayısıyla hangisinin eski olduğunu bilmemekteyiz. Daha önce işaret edildiği gibi adigeçen nüshalar birbirinden alınmamışlardır. Bu bakımdan birini diğerine tercih ederek birini asıl kabul etme imkânı yoktur. Ancak 248 numaralı nüshanın snunda "Bu, el-Mahallî'nin kendi el yazısı ile bulunandır" kaydı bu nüshanın müellif nüshasından istınsah edilen nüshadan alınmış olmasına bir delil kabul edilebilir. O nedenle de bu nüsha asıl kabul edildi, eksik olanlar Celâleyn tefsirinden es-Suyûtî'nin eseri ile de karşılaştırılarak 242 numaralı nüshadan tamamlandı. Bunlar köşeli parantez içinde verildi. 242 nolu nüshanın farkları ise dipnotta gösterildi.

Adigeçen her iki nüshayı birbirinden ayırmak için asıl kabul ettiğimiz 248 numaralı nüshaya "A", 242 numaralı nüshaya da "B" diyeceğiz. Nüsha farklarını verirken bu harflerden istifade edildi.

Celâluddin el-Mahallî'nin Bakara sûresinin 36. âyetine kadar yapmış olduğu tefsirinin metni:

²⁷ Bkz., Hâşiyetu'l-Cemel, IV, 616; Keşfu'z-Zunûn, I, 445.

²⁸ Aynı eser, aynı yer.

Celâluddin el-Mahallî'nin Bakara sûresinin 36. âyetine kada
yapmış olduğu tefsirinin metni

في بعض نسخ ما فسره شيخ الاسلام جلال الدين الحلبي رحم الله تعالى

هذا سورة البقرة مدية

بسم الله الرحمن الرحيم

الم (١) أي الله أنا أعلم ، قال ابن عباس : اكتفاء بكل من كل كلمة بعرف
ما قد تضمنه العرب قال : قلت لها : ففى ، فقلت : قاف ، أى وقتفت .
ذلك الكتاب " (٧) الذي تقرأه على الناس يا محمد . لا ريب فيه لا شك
سئ أنه من عند الله تعالى ، " هدى " هو هاد " للممتقين " أى الصائرين إلى
النعوى بامتنال الأمر و اجتناب النواهي لانعائهم بذلك العذاب ، ثم وصفهم
ما هو شأنهم بقوله " الذين يؤمنون بالغيب " (٣) أى يصدقون بما غاب عنهم
من البعث والجنة والنار . و يقيمون الصلاة " أى يأتون بها بحقوقها ، يقال
قام بالأمور و اقامه أى اتى به سعطى حقوقه " و ما رزقناهم " اعطيناهم "
ينفقون " يخرجون فى طاعة الله " و الذين يؤمنون بما انزل اليك " (٤) أى
تقرآن " و ما انزل من قبلك " أى التوراة و الانجيل و غيرهما " بالآخرة هم
و قنن " أى يعلمون انها كلمة " اولئك " (٥) الموصوفون بما ذكر . " على هدى
رشد " من ربهم و اولئك هم الفالحون " الفائزون الجنة و الناجون من
عذاب . " ان الذين كفروا " (٦) فى الحقيقة بان علم الله منهم انهم لا يؤمنون .
سواء عليهم ألانذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون " بما جئت به كائى جهل و
سئ لهم و غيرهما فلا تطمع فى ايمانهم . و الانذار اعلام مع تحريف ، و جملة

سواء مستقرضة بين اسم ان و غيرها ثم ذكر سبب تركهم الايمان فقال : " ختم الله على قلوبهم " (٧) اى طبع واستوثق فلا يدخلها ايمان و لا خير " و على سمعهم " اى مواضعه فلا يفتقنون بما يسمعون من الحق، و قرء اسماعهم " على ابصارهم " اعينهم، " غشاوة " غطاء من عند الله لا يسمرون الحق، " و لهم عذاب عظيم " قولى دائم فى الآخرة، و نزل فى المنافقين حكاية عليهم قولة تعالى " و من الناس من يقول آمنا بالله و اليوم الآخر " (٨) اى يوم القيامة لانه آخر الايام . " و ما هم بمؤمنين " لا بطلانهم الكفر ، و وحده الضمير فى قوله " يقول " نظرا الى لفظه من جميع فيما بعده نظرا الى معناه . " يخادعون الله و الذين آمنوا " (٩) باظهار خلاف باطنه من الكفر ليحلوا عنهم احكامه الدنيوية و يحفظوا اموالهم " و ما يخدعون الا انفسهم " لان و بال خداعهم راجع عليهم ليقضون فى الدنيا باطلاع الله نبيه على ما اطنوه و يعاقبون فى الآخرة . " و ما يشعرون " لا يعلمون ان خداعهم لانفسهم ، و الغشادة هنا من واحد كعاقبت اللص و ذكر الله فيها بتحسين . فى قلوبهم مرض " (١٠) اى شك و شقاق لان ذلك يمرض قلوبهم اى يضعفها . " قرادهم الله سرضا " بما انزله من القرآن، لانه كلما انزل آية كفروا [بها] فان زادوا كفرا و نفاقا . " و لهم عذاب اليم " مؤلم " بما كانوا يكذبون " بالتشديد اى يكذبون نبي الله، و بالتخشيف اى بكنيتهم فى قلوبهم امنا لان الايمان التصديق بالطلب . " و اذا قيل لهم " (١١) اى قال لهم المؤمنون : " لا تفسحوا فى الارض " اى [بالكفر و تعويق الناس عن الايمان . " قالوا انما نحن

^٣ يسمونه ، يسمون فى B

١٠ و يحفظوا اموالهم ، و يحفظوا دماءهم فى B

١١ فيتفضون ... باطلاع الله ، الله ناصس فى B // ه كفروا بها ، بها ناصس

فى A

١٦ بالتشديد ... تكذيبهم فى B // ١١ كما آمن السهلاء اى الجهال فى B

مسلمون " قال الله تعالى ردا عليهم: " الا انهم هم المسلمون " (١٢) اى بما ذا
 " و لكن لا يشعرون " لا يعلمون انهم مسلمون بذلك ، و " الا " كلمة تنبيه " و
 اذا قيل لهم آمنوا كما آمن الناس " (١٣) اى كما يمان الناس الموافق باطنهم
 فيه ظاهرهم: " قالوا انهن كما آمن السوءاء " اى الجهال قال الله تعالى ردا
 عليهم: " الا انهم هم السوءاء و لكن لا يعلمون " انهم سوءاء بما فعلوه من
 ايمان غير ما اظهروه ، و هذا القول كانوا يتولونه فيما بينهم: " و اذا لقوا
 الذين آمنوا " (١٤) اى استقبلوهم " قالوا آمتا " اى كما يمانهم . " و اذا ظنوا
 الى شياطينهم " اى صفوا الى رؤسائهم و كهنتهم ، و الشيطان العاصي التمرد
 . " قالوا انا معكم " اى على دينكم . " انا نحن مستهزون " باصحاب محمد
 صلى الله عليه و سلم ، اى نسخر بهم باظهار الاسلام " الله يستهزئ بهم "
 (١٥) اى يحازيهم جزاء استهزائهم بان يعذبهم و بان يفتح لهم بابا الى الجنة
 ، فاذا وصلوا اليه سد عنهم و ردا الى النار قاله ابن عباس . " و جدهم "
 يهلبهم و يخرهم " فى طغيانهم " فلالهم " يسهون " يترددون ، متحيرين .
 اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى " (١٦) حيث ارتكبوه و تركوه متمكنين منه
 " فما ربعت تجارتهم " اى ما ربحوا فيها " و ما كانوا مهتدين " فيما فعلوه . "
 مطلم " (١٧) فى تقاعهم " كمثل الذى استوقد نارا " اى ارتد فى ظلمة " فلما
 احضرت " انارت " ، ما حوله فابصروا اندفتوا ما يحافه ، " ذهب الله بنورهم "
 اطفاء ، و جمع الفمير لعمى الذى ، " تركهم فى ظلمات لا يبصرون " ما
 حولهم مستحيرين عن الطريق خائفين فكذلك هؤلاء آمنوا باظهار كلمة
 الايمان فاذا ساءوا جاءهم اللوف و العذاب ، هم " صم " (١٨) عن الحق فلا
 يسمعون سماع قلوبهم " بكم " خرس عن الخير فلا يتولونه ، " عمى " من
 طريق الهدى فلا يرونه ، " فهم لا يرجعون " عن الضلالة ، " او " مطلم ،
 كمنيب " (١٩) اى كاصحاب مطر و امهه ميبون من صاب يصبوب ، اى ينزل
 من السماء " السحاب ، " فيه " اى السحاب " ظلمات " كاذبة " و رعد " الله

الركل به و قيل صوته ، " و برق " لسان صوته بزجره ، " يجملون " أي اصحاب
الصبغ ، " اصابعهم " أي اناملها ، " في اذانهم من " اجل " السماق " شدة
صوت الرعد لئلا يسمعونها ، " حذر " خوف " الرب " من سماعها فكذلك
هو له اذا نزل القرآن و فيه ذكر الكفر المشبه بالظلمة و الوميد عليه المشبه
بالرعد و الصبح البينة المشبه بالبرق يسدون اذانهم لالا يسموا فيعلموا الي
اليمان و ترك دينهم و هو عندهم موت ، " و الله محيط بالكافرين " علما و
قدرة فلا يفوتونه . " يكاد " (٢٠) يقرب ، البرق يضطف اربصارهم " ياخذ
بسرعة ، " فلما اضاء لهم مفرأ فيه " أي في حسية ، " اذا اعلم عليهم قاموا " .
أي و قطرا ، تشبيل لازجاج ما في القرآن من الصبح قلوبهم و تصديقهم بما
سمعوا فيه ما يحبون و رؤوفهم عما يكرهون . " و لو شاء الله لذهب
بسمعهم " بمعنى اسماعهم ، " و ابصارهم " كما ذهب بالباطنة ، " ان الله على
كل شيء قدير " و منه اذغاب ما ذكر ، " يا ايها الناس " (٢١) أي اهل مكة ،
اعيدوا " و عدوا " ربكم الذي خلقكم انظركم و لم تكونوا شيئا ، " و خلق
الذين من قبلك لعلكم تتقون " بعبادته عقابه و لعل في الاصل للترجيح ، و في
كلامه تعالى للتحقيق ، " الذي جعل لكم الارض فراشا " (٢٢) حال بساط يفرش
لا غاية في الملاحة فلا يمكن الاستقرار عليها ، " و السماء بناء و انزل من
السماء ماء فاصفح به " انواع " النعرات رزقا لكم " تاكلونه و تملقون به
ديابكم " فلا تجعلوا لله اندادا " فركاه في العبادة " و انتم تعلمون " انه الخالق
و لا تخلقون و لا يكون لها إلا من يخلق . " و ان كنتم في ريب مما نزلنا على
مبعثنا " (٢٣) محمد من القرآن انه من عند الله ، " فانتوا بسورة من مثله " .
الانزال ، و " من " الشبان أي مثل نزلنا في حسن النظم و الاختيار عما كان و ما
يكون ، و " ما " صلة ، و السورة قطعة لها اول و آخر ، اقلها ثلاث آيات . و

= ١ و قيل صوته ناقص في B // ه لالا يسموا ، في B يسمونه // ١٠ . و
ورؤفهم عما يكرهون ناقص في B // ١٢ الظاهرة كذا ذهب باطنه ، ناقص
في B // ١٥ بساط يفرش لاجية ، لاجية ، ناقص في B // ١٤ لها الا من
يخلق ، الا من يخلق ، ناقص في B

انصرا فبهماكم - اى الهتكم التى تميدونها . - من دون الله - و تزعمون انها
تشهد لكم يوم القيامة اى استعينوا بهم فى الايمان بها لكر . - ان كذبت
سابقين - فى ان محمدا صلى الله عليه وسلم يقول القرآن من تلقاء نفسه و
ان الهتكم تشهد بكم بذلك ، وجواب هذا الشرط محذوف تقديره فانصروا اى ما
ذكر من الايمان بسورة بل عليه قوله تعالى - فان لم تصلوا - (٢٤) ذلك - و لن
تصلوا - جملة مترجمة ، اى لا يقع ذلك منكم ابدا لامجاز القرآن . - فانصروا
بالايمان . - النار التى و قوبها - اى ما ترقد به الناس و الحجارة - التى
تحققوها و اتخذوها الهة من دون الله ، و فى قراءة بضم و او وقوبها اى
الترقد . - اعدت - هيت - للكافرين ، و يشر الذين آمنوا و عملوا الصالحات
- (٢٥) اى المطاعة . - ان لهم جنات - حدائق ذات شجر و مساكن . - تجرى من
حتها - اى من تحت الفجارها و مساكنها . - الانهار - المياه فى الانهار من غير
اخذرة كما فى الحديث - كما رزقوا منها من ثمره رزقا - اى اطعموا من تلك
الجنات ثمره ، و - من - صلة - قالوا هذا الذى رزقنا - اى اطعمنا . - من قبل ،
اى هذا من نوعه لتعاقبه ما يؤتون به فى العمرة كما قال تعالى - و اوتوا به
مشابها - اى فى اللون و العمرة مختلفا فى الطعام و ذلك ابلغ فى باب
الامجاز . - و لهم فيها - فى الهبات - ازواج - من المورد المين و الاديات
مطهرة - من كل قدر [كما] فى نساء الدنيا من حيطان و بول و غائط و سباق و
مخاط و مساوى اخلاق - هم فيها خالسون - فانهمون احياء لا يموتون و لا
يخرجون . كـ حروب الله تعالى اللط [ب] الادياب و المكوت فى قوله تعالى .

٤ و ان آلهتكم تشهد بكم ، و فى B تشهد بكم .

١ اى لا يقع ذلك منكم ، و فى B منكم ذلك .

١٧ من كل قدر كان ، فى A كان بدلا من كلمة - كما - مصحناه

١٧ و غائط و سباق ، و فى B بزاق بدلا من سباق // ١٦ كـ حروب الله
تعالى بالادياب ، فى د الادياب ، مصحناه من السيوطى .

و ان سألهم الاباب : (٥) و قوله : كمثل المنكوت (٥٥) ، قال اليهود : ضرب
المثل بذلك ما يستحق منه لفظه فليس من عند الله فنزل ردا عليهم " ان الله
لا يستحق " (٢٦) اى لا يترك " ان يضرب مثلا ما بموضه " هي صفيح البوق
كانها بموضه " فما فوقها " اى ازيد منها كمصغرة الاباب و المنكوت لان
ضرب المثل بذلك ليس ما يستحق منه فلا يترك و " ما " صلا و بموضه
مفعول ثان لضرب بمعنى جعل ، " فاما الذين آمنوا فيطمون انه " اى ضرب
المثل بذلك " الحق " اى الواقع موقعه " من ربهم ، و اما الذين كفروا فيقولون
ما ذا " اى اى شيء " اراد الله مثلا " نصب تميزا ، و المنى اى فائدة هي ذلك
فقال تعالى : " يقل به كثيرا " [بان يكذبوا به] " و يهدى به كثيرا " بان
يصدقوا به ، " و ما يحل به الا الناسين " اى الخارجين عن طاعته بالكفر .
الذين يتفقون عهد الله من بعد ميثاقه " (٢٧) اى توكيده في الوثيقة و هو ما
يتعلمون ما امر الله به ان يوصل " بدل من الهاء " و يفسدون في الارض "
بالعاصي و تعويق الناس عن الايمان بحمد صلى الله عليه وسلم ، " اولئك
هم المنافسون " بنوات التوبة و الصبر الى العقوبة ، ثم و يخ الكفار بقوله "
كيف تكفرون بالله و كنتم اسواتا " (٢٨) اى نظفا في اصلا بآياتكم لا
احساس لكم " احياكم " في الارحام ثم في الدنيا " ثم هيتكم " عند انقضاء
آجالكم " ثم يحييكم " للبعث " ثم اليه ترجعون " تردون فيحيايكم
بأعمالكم ثم ار ما الى مشيئته و قدرته فقال : " هو الذى خلق لكم " اى
لاجلكم " ما في الارض جميعا " (٢٩) اى الارض و ما فيها لتتفقوا بذلك و
تستدلوا به على مرجعكم ، " ثم استوى الى السماء " اى قصد الى خلقها ،
فسا هن سبع سموات " جمع الضمير المالك الى السماء لارادة الجنس ،

(*) سورة الصج ٧٣ - (٥٥) سورج المنكوت ٤١ .

٩ كثيرا بان يكذبوا به ، بان يكذبوا به ، ناقص في A مصحفاه

و قيل السماء :سماه كجراد و جرادة اى جعلهن مستيات لا شقوق فيهن و لا تفاوت" وهو بكل شيئين عليم " فصنعه فى غاية الاتقان و اذكر يا محمد " اذ قال ربك للملائكة " (٣٠) الذين اسكنهم فى الارض بعد اسكان الجن و اخراجهم منها لافسادهم بالبغى و الاقتتال و غير ذلك الى جزائر البحار و رؤس الجبال ، " انى جاعل فى الارض خليفة " بدلکم و ارفعکم الى و هو آدم عليه السلام لانه خلفهم اى جاء بعدهم ، و خليفة الله فى الارض لتنفيذ احكامه ، " قالوا اتجعل فيها من يفسد فيها " بالمعاصى ، " و يسفك الدماء " اى يصحبها بالقتل ظلما كما فعل الجن و كانوا فيها ، فلما اقصدا ارسل الله تعالى اليهم الملائكة فطردوهم الى الجزائر و الجبال ، " و نحن نسيح بجمدك " ننزهك عما لا يليق بك ، حامدين لك ، " و نقديس لك " اى نثنى بالقدس ، اى الطهارة عما لا يليق بك " قال انى اعلم مل لا تعلمون " من المصلحة فى إستخلاف آدم فان ذريته فيهم المطيع و العاصى [فنظهر العدل بينهم] " علم آدم الاسماء كلها " (٣١) جميع اللغات حتى القصعة و المفرقة ، " ثم عرضهم " اى المسميات [المذكورين] " على الملائكة فقال : انبؤنى " اخبرونى [باسماء هؤلاء المسميات] " ان كنتم صادقين " فى قولكم انكم " قالوا " (٣٢) اقررنا بالعجز و اعتذارا لك " سبحانك " تنزيها لك " لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم " فى صنعك . " قال يا آدم انبئهم باسمائهم ، فلما انبأهم باسمائهم " (٣٣) قال الله تعالى تقديرا لهم " ألم أقل لكم انى اعلم غيب السموات و الارض " اى ما غاب فيها ، فلا يعلمه غيره جل و علا ، " و اعلم ما تبدون " تظهرون من قولكم " اتجعل فيها من يفسد فيها " الاية " و ما كنتم تكتمون " تسرون من قولكم انكم اكرم على الله ، و اعلم بمن يخلفكم لسبقكم عليهم و برؤيتكم ما لم يره . " و اذ قلنا للملائكة " (٣٤) جميعهم " اسجدوا لآدم " اى اليه ، تكرامة له كالصلاة الى الكعبة ، " فسجدوا الا ابليس " منهم " ابى و استكبر " عن السجود ، " و كان من الكافرين " فى سابق

علم الله بعد ان عبد الله في السماء و الارض اكثر من غيره ، " قلنا يا آدم اسكن انت و زوجك " (٣٥) و هي حواء خلقت من ضلعه الايسر " في الجنة " جنة الخلد و هي في السماء السابعة ، " و كلا منها رغدا حيث شئتما ، و لا تقريا هذه الشجرة " بالاكل منها و هي المنطة او العنب [او التين] و الزيتون ، " فتكونا بالاكل منها " من الظالمين " لخالفكما لي . و اصل الظلم منع الشيء في موضعه . " فأزلهما الشيطان عنها " (٣٦) ايدعاهما الي [الذلة] عن الجنة بالاكل من الشجرة حيث قال لهما [كاذبا] عليهما توتان قتمنعان الجنة و حلف بالله انه ناصح لهما فاكلا منها " فاخرجهما مما كانا فيه " من النعيم حسدا لهم عليه ، " و قلنا " لآدم و حواء و الشيطان " اهبطوا " اي انزلوا الي الارض " بعضكم لبعض عدو " اي الشيطان عدو لهما كما قال تعالى : " ان الشيطان لكم عدو مبين " (*) فهو عدو لذريتهما المؤمنين . " و لكم في الارض مستقرا " اي موضع قرار ، " و متاع " اي بلفة " الي حين " الي زمان الموت .

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümü 248 numaralı nüshanın karda verilen metnin sonunda aşağıdaki ibare mevcuttur.

هذا آخر ما وجد بخط الجلال المحلى

242 numaralı nüshanın sonunda ise şu ibare mevcuttur.

٤ من ضلعه الايسر ، في B يسرى بدلا من ايسر
 ه او العنب او التين او الزيتون ، التين ناقص في B ، و الزيتون ناقص في B
 ٧ دعاهما الي الذلة ، الذلة ناقص في A : حيث لهما كاذبا ، فكاذبا ناقص في A
 ايضا .

(*) الآية من سورة الاعراف ٢٢ .

هذا آخر ما وجد للشيخ الاسلام الامام العالم العلامة المدقق المحقق

جلال الدين ابي عبد الله محمد المهلى الشافعى رحمه .

Her iki nüshada da el-Mahallî'nin yazış sırası şöyle belirtilmiştir.

وابتداً فى من اول سورة الرحمن الى آخر القرآن ثم من يس الى

آخر الانشقاق ثم من مريم الى فاطر ثم سورة الكهف ثم الفاعحة ثم البقرة الى

هذه الايات و عاجلته المنية رحمه الله تعالى .

و الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله و اصحابه

و سلم.